

ROVARTANI LAPOK

III. kötet.

1886. november.

11. füzet.

Rövid áttekintése

*a Magyarországon az 1886. évben tett gyűjtéseimnek.**)

Magyarországban való egy évi tartózkodásom alatt elég gyakran fordíthattam időmet és figyelmemet kedvenceimre, az Apidákra s minthogy gyűjtéseim oly eredménydúsak és sikeresek voltak mint eddig az általam látogatott országok egyikében sem, nem hagyhatom anélkül, hogy azokat legalább rövid sorokban meg ne ismeressem, daczára annak, hogy Mocsáry Sándor, a jeles hymenopterolog tollából már számos az Apidákra vonatkozó adat jutott a nyilvánosság elé.

Már a tavasz első napjaiban (1886. márczius 22.) Fiuméba indultam magyar szaktársaim tanácsára, hol Dr. Horváth Géza és Biró Lajos urak társaságában több napot töltöttem. Ottani kirándulásaim rendkívül dús zsákmányt szolgáltatottak, miről azonban bővebben számot fogok adni a zágrábi természettudományi társulat közlönyében. Több mint 700 képviselőjét az Andrenákknak, közöttük 4 új fajt, gyűjtöttem ott.

Fiuméből, illetőleg Triestből visszatérve már a legszebb tavaszi időjárás uralkodott a fővárosban s ebből valamint más tapasztalatokból következtetve, csakhamar azon meggyőződésre jutottam, hogy az óhajtott igen korán repülő Andrenák már költési munkájukat

*) A külföldön is jól ismert fiatal hymenopterolog Friese Henrik, ki körülbelül egy évig tartózkodott hazánkban s tanulmányainak élve, legtöbb idejét a magy. nemz. museum állattárában töltötte, de amellet a szép tavaszi és nyári napokat a főváros környékén, a budai hegyekben épúgy mint a Rákoson és hazánk messzebbfekvő vidékein (Fiume, Erdély, Zemplén, Delmagyarország) tett kirándulásaiban főképen gyűjteményének gyarapítására használta fel — nem régen Párisból levelet intézett hozzám, melyben rövid áttekintésben magyarországi gyűjtéseiről és észleleteiről értesít s így ezen levele idevágó részét szabad fordításban itt közölni hasznos munkának tartom, annál inkább, mert számos új adat foglaltatik abban a magyarországi Apidákra vonatkozólag.

elvégezték, amiért is ezen fajokat nem szerezhettem be - nem titkolom azonban óhajomat, mely szerint ezekért is az ébredő tavasz első napjaiban, márcziusban ismét visszatérni szeretnék Budapestre.

Az azután a főváros környékén rendezett kirándulásaim főképpen a gazdag florája által kitüntetett budai hegyekbe irányultak s ott is leginkább a Sashegyet kerestem fel. Ott találtam *Andrena nigrifrons* Sm. és parasitája *Nomada verna* Mocs. (= *balteata* Mocs. ♂) mellett még a pompás *Eucera Perezi* Mocs. (= *ampliatarsis* Mocs. ♂)-t is, mely utóbbit különösen a Sashegy utolsó kupján (a Farkasvölgy felé) sokszor volt alkalmam *Muscari racemosa*-ról gyűjteni. A többi Apidák közül különösen kiemelendők még *Andrena Julliani* Schmied., *Halictus obscuratus* Mor., *fasciatellus* Schenck. és a valamivel későbbben repülő *Osmia dentiventris* Mor., *gallarum* Spin., és *rufo-hirta* Lep.

Tovább haladva Buda-Eörs felé az előbb felsoroltakon kívül előfordultak még *Andrena Genevensis* Schmied. *Potentilla verná-n* és *Osmia pilicornis* Sm. *Viola odoratá-n*. A *Nomada* fajok közül találtam ott *3-spinosa* Schmied. és *Fabriciana* Linn.

Két az ördögárok mentén tett kirándulásom alkalmával birtokomba kerültek: *Osmia dentiventris* Mor. és *bicolor* Schrank. *Viola odoratá-ról*, továbbá *Andrena bucephala* Steph., *rufula* Perez., *Gwynana* G., *Trimmerana* K., *mitis* Perez és számos *Nomada*, melyek *succincta*, *Marshamella*, *ruficornis* és *bifida* fajokhoz tartoztak és a teljes virágzásban levő *Acer pseudoplatanus*-ra repültek. A »szép kilátás«-hoz czimzett villa alatt megtaláltam a *Halictus xanthophus* K. himjeit és pedig a nőtényekkel egy időben repülve. Azonban meg vagyok győződve arról, hogy a hímek már őszzsel is kifejlődnek és csak egyes vidékeken telelnek át a nőtényekkel együtt. Németországban még soha sem találtam hímet, daczára annak, hogy ott a nőtények mindenfelé gyakoriak.

Április havában a Rákosra tettem számos kirándulást, de csak itt-ott értem el kedvező eredményt. Így például a katonai gyakorlótér mögött két nap alatt (április elején) igen dús zsákmányt gyűjtöttem *Salix cinerea*- és *purpurea*-ról; ehhez hasonló siker csak *Siders* mellett (Ct. Wallis) jutalmazta fáradságomat (juliában). Több mint 500 szép, kifogástalan *Andrenát* fogtam ott, eltekintve a számos *Halictus*, *Colletes*, *Osmia*, *Bombus*, *Nomada* és *Dolerus* nemektől. Elsők közül ki kell emelnem a *nigrifrons* Sm., *cineraria* Linn., *ovina* Klg., *sericata* Imh., *ventralis* Imh., *apiculate* Sm., *Morawitzi* Thoms., *Paveli* Mocs., *nycthemera* Imh.,

Trimmerana K.; a Nomadák közül különösen *zonata* Panz., *guttulata* Schenk., és *3-spinosa* Schmied. érdemelnek említést.

Májusban, a meleg időszak beálltával, az *Eucera* nem képviselői fejlődnek ki, melyek Magyarország faunájának különlegeségei; ekkor jelentkeznek továbbá a pompás, nagy *Andrenák* úgymint *truncatilabris* Mor., *decorata* Sm., *Suerinensis* Fries., *nobilis* Mor., *limbata* Gir., *Sisymbrii* Fries.; azonkívül egyenkint mutatkozott *Osmia bisulca* Gerst. is, mely előbbiekkal együtt mindig *Sisymbrium Columnae*-ra repült. Mint a magyar fauna sajátos képviselőit ki kell emelnem az *Eucera*ák közül *paradoxa* Mocs., *parvicornis* Mocs., *chrysopyga* Perez (*favosa* Mocs.) és *niti-diventris* Mocs. Mindezek általában a Boragineákat, *Anchusát*, *Nonneát*, *Boragot* stb. látogatták, azonkívül egyesek *Vicium* és *Trifolium*ot is; leginkább Csepel szigetére vezető töltés oldalán találtam ezen fajokat s ugyanott egy új faj is került birtokomba, *Andrena Braunsiana*, melyet *Linum austriacum* virágjain fogtam. A *Nomada* és *Halictus* fajok közül is igen érdekes példányok jutottak gyűjteményembe ugyanazon lelőhelyről. Mondhatom, hogy ezen töltés, valamint Csepel község környéke legjobb gyűjtőhelyeim közé tartozott és lejjebb még vissza kell térnem ezen helyekre. A Rákos tájairól május havában kevesebbet gyűjtöttem és inkább csak a lóversenyter és az állatkert szomszédságában fekvő területeket kerestem fel, hol *Eucera Tetralonia*, *Andrena* és *Osmia* fajokat találtam ugyan, de nem oly nagy számban, mint a Rákos messzebb fekvő részein.

Májusban kirándultam továbbá Kelenföldre és a kincstári erdőbe is. Első helyen találtam ezen hónap közepén, nem messze a vasuti állomástól következőket: *Andrena bisulcata* Mor., *tenaxis* Mor., *aeuiventris* Mor., *truncatilabris*, továbbá két még eddig ismeretlen fajt *niveata* és *atrata*. Valamennyi együttesen repült az ott előforduló sárga virágú *Cruciferákra* (talán *Sinapis*). Ezekkel együtt fogtam egy apró, fekete *Nomadát* is, melyet azonban még nem határozhattam meg. A kincstári erdőben számos igen becses példány jutott birtokomba. Ott találtam, habár csak két példányban, a Pável által felfedezett és Mocsáry S. által leírt *Eucera curvitaris*-t, továbbá gyűjtöttem ott nagy mennyiségben *Eucera clypeata* Er., *interrupta* Baer és *difficilis* Duf., melyek leginkább *Salvia* és *Stachys*-félékre repültek, de Boragineákat is felkerestek. Az *Andrenák* közül csak a kicsiny *nana* K. és *Hattorfiana* Fabr. fordultak elő, egyenkint azonban már *nasuta*

Gir. pilipes Fabr. és *scita* Er. is. Élődsi méheket is fogtam ott és pedig egy-egy példányt a következő fajokból: *Nomada melanopiga* Mocs. és *Dioscys 3-dentata* Nyil.

Junius kezdetén ismét a Rákosra tértem, mert a forró napok alatt a növényzet egészen kiszült, csak Rákos talajában tenyészett még buja növényzet és így az állatok is oda vándoroltak. Ott új alakok is tűntek elő; Rákos-Keresztúr és Czinkota között *Habropoda zonatula* Smith-re és parasitájára *Melecta funeraria* Sm.-re bukkantam. Ezeknek majdnem valamennyi példányát az akáczfák ágairól fogtam; a nőstényeket leginkább az utak szélén, fészkeik közelében találtam és parasitájukat szintén a fészkekhez közel, vagy *Vicumra* repülve. Ezen két faj eddig csak a joniai szigetekről volt ismeretes és Mocsáry szerint Albániából; előbbit felfedezte Dours azonkívül még Hyéres szigetén is (Dél-Franciaország). Az *Andrenák* közül felfedeztem a *hungarica* hímjét szintén akáczfákról szedve; társaságában előfordult *scita*, *morio*, *pilipes* és *dilecta*, melyek a forró napsugarak elől a hűvös faágak közzé menekültek. *Sisymbrium Columae*-ről gyűjtöttem *scita* Er., *truncatilabris* és *tibialis* fajok kisebb nyári alakjait; továbbá még a *hypopolia* Perez-t is, mely tudtommal eddig nem volt ismeretes Magyarországból. Ugyanezen helyeken fordultak elő a *Nomada Manni*, *scita*, *chrysopyga*, *3-punitata*; azonkívül *Nomada nobilis* Mor. gazdájával együtt *Anchusa* és *Salvia pratensis* virágjain. Egyes *Phiarus* és *Pasites* példányokat is fogtam; a ritka *Nomada Mocsáryi* Schmied. fajból azonban csak egyetlen egy állatot tudtam utolérni. Az *Eucérák* ideje ekkor ugyan már elmúlt, de azért még találkozott a Rákoson *Eucera cinerea* (nagy számban *Melilotis*-re repülve, (nőstényeik magashangú zümmögésükről könnyen felismerhetők) és *interrupta* Baer., *Eucera panonica* Mocs. egy-két példányát is fogtam ott.

Tovább Kis-Tarcsa felé szintén gyűjtöttem az előbb említett kicsiny *Andrena*-fajokat, úgy mint *niveata*, *atrata*, *bisulcata* és *tenuis*, azonkívül számos példányban *Andrena nasuta*, *pilipes*, *morio*, *dubitata* és *combinata* stb. Az *Osmia Papaveris* főképpen *Centaurea Cyanus* L. virágjain volt található, míg *Convulvulus*-ról két *Systropha*-fajt szedtem. Ezen hónap vége felé még *Colletes nasutus* is mutatkozott igen nagy számban az *Anchusa* virágjaira repülve.

Juliusban alig változott a hymenoptera fauna a budai oldalon, habár egy-két újonnan fellépő és ritka fajt mégis feljegyezhetek.

Igy például *Eucera tomentosa* Dours. parasitájával a *Nomada pectoralis* Mor.-val együtt a Gellérthegyen került birtokomba, hol egy magas, vörösvirágú *Centaurea*-ra repültek; a Farkasvölgyben találtam *Osmia dives* Mocs.-t, mely a szép, sárgavirágú *Centaurea solstitialis*-t kereste fel. *Lithurgus* két faja számos példányban mindenütt mutatkozott, leginkább *Centaureák* (solsticialis, Bibersteinii) és *Carduus*-t látogatva. Azonban legszorgalmasabb két vendége a *Centaurea Bibersteinii*-nek az *Osmia bidentata* Mor. (*affinis* Friv.) és a *Tetralonia graja* Mor., melyeket a Gellérthegyen százával lehet gyűjteni. A számos, Magyarországból ismeretes *Megachille* fajokra nézve azonban sajnos nem érhettem el a kívánt sikert, mert csak egyes példányokban találtam *pillicrus* Mor.-t a Gellérthegyen, továbbá *apicalis* Spinn-t és *pacifica* Panz-t, *melanopyga* Costa csak két példányban jutott gyűjteményembe, ezeket a Rákoson *Centaurea*-ról fogtam. Az annyira óhajtott *Megachille hungarica* Mocs., *genalis* Mor. és *Dacica* Mocs. fajokat azonban nem tudtam beszerezni.

A mi a Rákost illeti, mondhatom, hogy a lassanként csökkenő zsákmány arra kényszerített, hogy kirándulásaimat mindinkább távolabb fekvő helyekre rendezzem, hogy így a gyűjtési területeimet kiterjesszem. Végre Péczelig és Issaszegh-ig jutottam, honnét mint igen érdekes és sajtáságos magyar fajt *Colletes punctatus* Mocs.-t kell említenem első sorban, mely elősdiójével együtt (*Epeolus transitorius* Ev.) repült és számos, igen szép *Cerieris*-fajok társaságában a *Nigella arvensis* virágjait kereste fel, melyek Isaszegh és Péczel között levő hasadéokban gyakoriak voltak. Ugyanott találtam *Sinapis* virágjain a csakugyan déli jellegű *Andrena funebris* Panz-t is legelőször. Scabiosákra repültek *Dasypoda braccata* Ev. és az ép oly szép *Macrocera scabiosae* Mocs. A *Malva Alcea* virágjaiban egészen elbujva előfordult *Macrocera Malvae* Rossi. *Trifolium*- és *Salvia*-ról fogtam az *Eucerák* még egy fajtát, melyet első tekintetre *paradoxa* Mocs.-nak tekintettem, Mocsáry Sándor azonban *cognatá*-nak nevezte; hímjeit nem birtam kézre keríteni és így határozottan nyilatkozni fölötte nem akarok, de reményem, hogy az *Eucerák* és *Macrocerák* ezen érdekes és kitünő ismerője csakhamar tisztába hozza ezen fajt.

Július közepén nagyobb útra indultam, Erdélyt és Dél-Magyarországot látogatottam meg. Egyes helyeken tartózkodtam rövid ideig így Nagyváradon, Kolozsvártt, Piskin, Aradon, Temesvártt, Rékason, Orsován, Herkulesfürdőn (Mehadia), Fehértempló-

mon, hol mindenütt lehetőség szerint gyűjtöttem, végre Deliblaton időztem 6 napig, ahol szorgalmas gyűjtéseim igen szép eredményre vezettek, de erről más alkalommal bővebben fogok értekezni.

Visszatérve folytattam excursioimat a főváros környékén; ezek között különösen azok érdemelnek említést, melyeket Csepel szigetére és Issaszegh-re tettem. Csepel szigetén most is oly sikerrel gyűjtöttem mint tavaszkor; számos *Macrocera Andrena dilecta*, *morio*, *scita*, *hypopolia* stb., melyek részben már a második generatiót képezték, továbbá *Nomada Manni* és *brevicornis Mocs.* gazdjával, az *Andrena Ceti Schok*-val együtt került hálomba *Scabiosa*-król; pompás *Dasyroda*-fajok, úgy mint *braccata Ev.* és *varians (Mocs. i. l.)* lepték el a *Scabiosa*-k ingó virágfejecskéit, közöttük repültek a mély hangu *Bombusok*, *fragens Pallas* (egy ♂ is) és a szép *laesus Mor.*, melyek *Anchusa* bokrokat kerestek fel; *Anthophora nidulans* és *albigena Echium*-ról voltak gyűjthetők. Az egész terület a sziget keleti oldalán, a holt Dunaág és a futóhomokmezők között, csupa élet, csupa zsongás volt és számos hibátlan példányt szolgáltatott gyűjteményembe most is épúgy, mint tavaszkor.

Péczel és Issaszegh között szintén ily szerencsével jártam; még igen sok szép *Andrenát* hoztam onnét haza, így például *pectoralis Per. funebris*, *dilecta* stb., melyek most *Eryngium* virágjait látogattak. *Echium*- és *Anchusa*-ról nagyszámú *Anthidium* és *Macrocera* jutott birtokomba. Itt megtaláltam újból *Dasyroda varians* és *braccata*-fajokat is, melyek *Scabiosa Ochroleuca*-ra repültek. *Thymus serpyllum* on fogtam *Pasites maculatus Jur.*-t és gazdját a *Nomia femoralis*-t és *diversipes*-t.

A Gellérthegyén gyűjtöttem augusztus elején a szép és igen ritka *Ammobatus vinnetus Gerst.*-t — *Centaurea Bibersteinii*-ről, *Thymus*- és *Salvia*-ról pedig *Coelioxys brevis Ev.*, *erythropyga erythropyga Först.*, *haemorrhoea Först.*, *atra Lep.* stb.

Augusztus 10-én el kellett hagynom ezen országot, melyet annyira megkedveltem, melyben oly otthonosan és jól éreztem magam, hol oly bő zsákmányt és dús tapasztalatot szereztem; el kellett hagynom, de él bennem azon remény, hogy visszatérhetek majdan és több ismerettel és tájékozottsággal folytathatom kutatásaimat.

Friese Henrik.